

СУЧАСНІ ОСВІТНІ ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті репрезентовано результати теоретико-емпіричного вивчення зарубіжних і вітчизняних освітніх психотехнологій професійної підготовки майбутніх психологів. Актуальність дослідження зумовлена глибинними трансформаціями цінностей буття сучасного українського суспільства, пов'язаними з переосмисленням життєтворчості людини. Вхідження вітчизняної освіти до європейського освітнього простору сприяло розширенню ціннісно-сислової сфери суспільної свідомості українців та стимулювало вітчизняний контент до переосмислення сутності освітньо-наукових процесів. Головною метою професійної підготовки майбутніх фахівців є осмислення та прийняття ними соціальних, особистісних, професійних цінностей і розвиток їхньої ціннісної самосвідомості загалом. Реалізація цієї мети в закладах вищої освіти, зокрема в контексті професійної підготовки майбутніх психологів, пов'язана з розробленням та впровадженням інноваційних освітніх психотехнологій, які активізують розвиток у майбутніх фахівців особистісно-професійних компетентностей.

Ключові слова: професійна підготовка, освітні психотехнології, майбутні психологи, інтеграл професійної цінності, професійні компетентності.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Нинішній етап освітньої політики в українській державі характеризується низкою трансформаційних процесів, з-поміж яких одним із головних є входження до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Це зумовлює потребу розвитку системи зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості освіти на основі ESG 2015 (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG) [12]. Зазначені стандарти встановлюють узгоджений алгоритм теоретичної підготовки та дієвої й ефективної практики щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні за критеріями ЄПВО. Орієнтація на ці стандарти є умовою глибинних змін стосовно професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти.

Процес реформування вітчизняної системи фахової освіти, що регулюється відповідними законодавчими документами, прийнятими в нашій державі [7; 8], потребує перегляду забезпеченості якості кваліфікованості та компетентності майбутніх професіоналів. Це стосується не лише перереформування навчальних планів, переходу на модульну систему викладу теоретичного матеріалу, використання тестової форми перевірки знань тощо, а й, насамперед, прогнозування змін у системі розвитку ціннісного ставлення до навчання та майбутньої професії у студентської молоді, зокрема розвитку в них фахової самоцінності,

самостійності, професійної ідентичності та системи професійних цінностей, підвищення відповідальності за власний особистісний вибір майбутнього професійного шляху, що було засвідчено результатами досліджень зарубіжних учених [14], з позиціями яких ми висловлюємо солідарність [10; 14]. Особистісна цілеспрямованість, вмотивованість та відповідальність, які проєктуються в чітке визначення мети власного професійного майбутнього та можливість практичного застосування своїх здібностей, сприяють підвищенню ціннісного ставлення майбутнього фахівця до процесу здобуття знань та вдосконалення власних професійних компетентностей. Це положення підтверджується сучасними дослідженнями вітчизняних науковців [4–6; 11]. Водночас сучасні вимоги до фаховості майбутніх психологів потребують цілісної перебудови освітнього процесу в аспекті його технологічності, інноваційності, розширення системи практичної підготовки. Натомість наявні освітні технології здебільшого орієнтовані на актуалізацію одного з провідних чинників (професійної мотивації, ідентичності, практичних компетенцій та ін.) його професійного зростання, позбавлені психологічного компонента. На наше переконання, в період аксіологічних змін у суспільстві професійна підготовка потребує підсилення психологічної складової, а отже, впровадження технологій, орієнтованих на утвердження особистісних, професійних та соціальних

цінностей як детермінантного ядра професійного аксіогенезу майбутнього психолога. Сучасна професійна освіта потребує технологій, які забезпечували б цілісність, поетапність і безперервність фахового зростання майбутнього психолога, підвищували потенціал його ціннісного ставлення та пізнання обраної професії із врахуванням як особливостей спеціалізації, так і ефективності практичних дій.

Мета статті – презентація результатів впровадження аксіологічно орієнтованих психотехнологій формування інтеграла професійної цінності майбутніх психологів у процесі їхньої фахової підготовки в закладі вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень. Проблема детермінованості професійної підготовки майбутнього психолога доволі широко презентована в сучасних вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних розвідках. Досліджуючи чинники підвищення ефективності професійної підготовки психологів, вчені зосереджувались на певних детермінантах, які, на їхню думку, є найбільш значущими в процесі оволодіння студентом майбутнім фахом. Однак у час політико-економічної нестабільності, на етапі зламу звичного сприйняття світобудови та аксіологічного переосмислення суспільного поступу країни, відчутної кризи зазнав сам процес професійної підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти. І це меншою мірою пов'язано зі зміною парадигми чи впровадженням європейських стандартів освіти. Заклади вищої освіти отримали «інших» за ментальною сутністю студентів, які не відмовляються від знань, а, навпаки, потребують їх не в глобалізованому, а в конкретному, практично орієнтованому ключі. І тому сучасна технологізація освітнього процесу має на меті підвищення його ефективності, вона не поляризована ні стосовно особистості викладача, ні особистості студента і не залежить від особистісних та професійних якостей учасників освітнього процесу, які залучені в технологію [10]. Будь-яка технологія має гарантувати студенту досягнення запланованої кінцевої мети, а її ефективність прямо пропорційно залежати від досягнення чи недосягнення кінцевого результату.

Нещодавно глава IBM Дж. Рометті [13] зауважила, що вища освіта як спосіб оволодіння фахом втрачає цінність. Натомість популярними стають короткі навчальні програми, які дають змогу швидко набувати нових навичок, адже сучасні технології, на її переконання, настільки швидко змінюють світ, що витратити час на навчання в університеті немає жодного сенсу. Такої самої думки дотримується глава біржі фрілансерів

Urwork С. Кесріел [13], який переконаний у тому, що за 5–6 років навчання у ЗВО цінність фахівця знижується на 50 %, оскільки світ і технології перебувають у процесі постійного удосконалення, а за умови використання штучного інтелекту технологізація відбувається в рази швидше.

Поряд із цим сьогодні сповнене розмов про втрату авторитету і престижності професії вчителя, викладача, психолога, про негативну динаміку в актуальності наукових розвідок та їх впровадження в практику тощо. Втім, чи не варто нам, освітній спільноті, замість традиційної критики усього нового, що притаманне комунікативній взаємодії поколінь, почати з самих себе і змінити усталені норми авторитарної, деколи неосучасненої форми подання наукових знань. У практиці ефективної комунікації є правило: якщо хочеш, щоб тебе почули, ти маєш стати на один рівень із партнером по спілкуванню. Безсумнівно, це потребує певної професійної трансформації від викладачів, як у розумінні потреб сучасної молоді, так і в технологіях викладу предметного матеріалу.

Не можна стверджувати, що чогось подібного у філософії розвитку ресурсу людського капіталу ще не відбувалося. Але, відкидаючи ці позиції і залишаючись у комфортному гуманітарно-орієнтованому середовищі, вітчизняне суспільство і вся система вищої освіти може потрапити в так звану «кризу навичок», коли більшість фахівців, отримавши дипломи, стануть неефективними, оскільки не відповідатимуть вимогам затребуваної у суспільстві професії. І, щоб не потрапити в коло відчуженості, безробіття, непотрібності, депресивності, страху власної некомпетентності, особистість повинна постійно вчитися, оволодівати новими компетенціями, техніками і технологіями. На цьому тлі професії вчителя, викладача, психолога набувають нового змістового наповнення, на кшталт того, як сучасний психолог уже не може обмежитися лише психологічною допомогою особистості в процесі її адаптації до навколишньої дійсності для безпечного існування в ній. Насамперед, психолог має допомогти особистості зрозуміти швидкоплинність навколишньої дійсності задля усвідомлення нею власного функціонального місця в ній і готовності до особистісної активності, адаптації й самореалізації. І саме тому конкурентоспроможність професійної діяльності психолога є полікомпетентною та поліфункціональною.

Виклад основного матеріалу. За результатами здійсненого теоретичного аналізу та спираючись на позицію І. Беха [3], схарактеризовано робоче розуміння психологічних технологій, яке

полягає в тому, що психологічні технології підготовки майбутнього психолога – це інтегративні етапні моделі його фахового становлення, основою яких є логічна взаємопов'язана динамічна система психологічних впливів, що актуалізують у майбутнього фахівця особистісні, професійні та соціальні цінності, структуруючи його інтеграл професійної цінності в процесі об'єктивізації ціннісної самосвідомості. На нашу думку, психологічні технології професійної підготовки майбутнього психолога мають стати цілеспрямованим алгоритмом ліквідації розриву між оволодінням майбутнім психологом теоретичними знаннями під час навчання в закладі вищої освіти, системою особистісних цінностей, розвитком особистісних і професійних якостей та становленням його професійної аксіосфери, зокрема формуванням професійних властивостей, умінь і компетенцій. Логіка їх побудови має враховувати умови і механізми становлення майбутнього психолога як суб'єкта професійної діяльності та виконувати інтегративну функцію, а саме через забезпечення формування когнітивно-емоційного рівня, об'єктивізацію особистісних цінностей, сприяння розвитку професійних ціннісних орієнтацій та становлення системи професійних цінностей загалом. Поряд із цим розвивати спеціальні здібності особистості, які, своєю чергою, складуть основу її професійних компетенцій, необхідних для ефективного виконання фахової діяльності відповідно до самостійно обраної освітньої програми, як-от: психолога-консультанта, соціального психолога чи психолога-тренера тощо.

У такому сенсі базисом процесу підготовки майбутніх психологів варто розглядати освітні психотехнології, сутнісний зміст яких відповідатиме запитам суспільства й орієнтуватиметься на перспективи його подальшого розвитку. Освітні технології підготовки майбутніх психологів мають закладати основу його професійного розвитку як особистості, як самостійного й відповідального фахівця, чутливого до різноманітних змін в особистісному та соціальному просторі людини. Отже, методологія процесу психологічної підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності має включати декілька пластів, які розкриватимуться завдяки стратегії аксіологічного розвитку особистості, виокремленню ціннісної специфіки психології як професії й особистісної самоцінності майбутнього психолога як фахівця та впровадженню зовнішніх нормативів процесу фахової підготовки в закладі вищої освіти.

Оптимізація професійної підготовки майбутнього психолога, за нашим науковим припущенням, має відбуватися на підставі втілення

співвідносних, синергетичних і водночас ієрархічно пов'язаних *психотехнологій*. Реалізація цих психотехнологій у процесі фахової підготовки майбутнього психолога пов'язана з урахуванням специфіки розвитку компонентів його ціннісної самосвідомості. Задля цього ми виокремили п'ять етапів визначеного вище процесу, на яких відбувається структурування якісних особистісних утворень у межах певних аксіосфер (особистісної, професійної, соціальної) майбутнього психолога. Управління розвитком цих утворень здійснюється в контексті п'яти (відповідно до етапів) психотехнологій, алгоритм кожної з яких включає актуалізацію *розуміння, пізнання та дієвості* майбутнього психолога відносно якостей та цінностей в аксіосферах ціннісної самосвідомості. За нашим розумінням, спочатку алгоритм психотехнології професійної підготовки майбутнього психолога пов'язаний з підвищенням ефективності становлення певних особистісних утворень, що структуруються (коли особистісні якості досягають ускладнених форм – особистісних цінностей) в особистісній аксіосфері. Алгоритм наступної психотехнології пов'язаний з ефективністю розвитку професійних ціннісних орієнтацій, які, ускладнюючись та інтегруючись, трансформуються в професійні цінності й функціонують у професійній аксіосфері майбутнього спеціаліста. Зрештою, ціннісне ставлення до Іншого як провідна детермінанта майбутньої професійної діяльності психолога викристалізовує в структурі ціннісної самосвідомості соціальні орієнтири, які, ускладнюючись, перетворюються в соціальні цінності його соціальної аксіосфери. Наголошуємо, що зазначені аксіосфери мають прямий і зворотний зв'язок, до того ж кожна з них, посилюючи свій внутрішній потенціал, поширюється на вищі етапи становлення ціннісної самосвідомості. Водночас аксіосфери, які є новими (професійна та соціальна) для майбутнього фахівця, залучаються до взаємозв'язку з попередньою (особистісна) і транслуються в такій синергії до інтегративного зв'язку, який визначає передбачуваний продуктивний результат. Отже, відбувається ускладнення компонентів ціннісної самосвідомості на кожному з етапів підготовки, що призводить у кінцевому результаті до більш глобалізованого й інтегрованого якісного утворення – інтеграла, який і визначатиме стійку переконаність майбутнього фахівця щодо особистісного вибору професії.

Досліджуючи проблему фахової підготовки майбутніх психологів, робимо ще одне наукове припущення про те, що успішність та ефективність їхньої практичної діяльності прямо пропорційні рівню сформованості в них особистісних

та професійних цінностей. Опора на аксіосферу особистості в професійній підготовці майбутніх фахівців нам видається більш ґрунтовною, оскільки для цінностей характерна певна стабільність, на противагу потребам особистості, які постійно змінюються, чи професійним властивостям і якостям, котрі потрібно розвивати й удосконалювати. Водночас цінності слугують дороговказом для досягнення поставленої мети та обрання способу й засобів її досягнення. Як зазначали К. Абульханова-Славська [1], Н. Стефанова [13], формування цінностей мало б випереджати когнітивний розвиток особистості, що автоматично надавало б процесу оволодіння теорією професійної діяльності студента ціннісної саморегуляції та самокоригованості знань як стосовно власної особистості, так і обраного професійного шляху [1]. За таких умов майбутній психолог відчував би особистісну включеність, зацікавленість і відповідальність у процесі творення власного професійного майбутнього. Адже, ознайомлюючись з професією і засвоюючи її специфіку, студент-психолог апелював би до аксіологічного поля, яке б охоплювало власні здібності, значущість і корисність знань для себе та можливість їх використання в процесі надання допомоги іншим.

Ключовою метою психологічних технологій підготовки майбутнього психолога має бути створення таких психолого-педагогічних умов, у яких студент мав би можливість зайняти активну особистісну позицію й повною мірою проявити себе суб'єктом навчальної діяльності згідно з власним професійним вибором, особистісними цінностями, здібностями, потребами, рівнем домагань, мотивацією та бажаним ідеальним образом власного професійного майбутнього. Такі технології мають передбачати активну взаємодію викладача і студента, активізацію внутрішніх і зовнішніх чинників особистісної та професійної ідентичності майбутнього фахівця, розвиток його ціннісної самосвідомості, формування професійної ментальності, особистісно-професійних цінностей, реалізацію потреби в гармонізації реального й ідеального професійного Я-образу тощо. З огляду на зазначене вище робимо узагальнення, що психотехнології підготовки майбутнього психолога мають формувати у нього своєрідний «інтеграл професійної цінності» (ІПЦ), який об'єднував би у своїй структурі особистісні, професійні та соціальні цінності, створюючи своєрідний аксіологічний каркас майбутньої професійної діяльності. Інтеграл професійної цінності майбутнього психолога розуміємо як динамічне психологічне утворення, яке структурується в процесі трансформацій його особистісних,

професійних та соціальних якостей у відповідні цінності, досягаючи у своїй завершеності поліфункціональності та відносної стабільності й цілісності. Наявність у самосвідомості майбутнього психолога інтеграла професійної цінності забезпечить цілісність особистості, її змістовність, автономність, процесуальність і відкритість до пізнання нового. Також інтеграл може створювати майбутньому психологові своєрідну психологічну безпеку. Остання проявляється в тому, що вже на початкових етапах професійної діяльності психолог буде спроможним визначати межі свого впливу й власну зону професійного комфорту, уникнути хаотичних пошуків і порівнянь себе з іншими, не підлаштовуватись під систему, а пропонувати нові, оригінальні технології розвитку особистості клієнта, відчуваючи соціальну значущість, власну затребуваність та задоволення від надання допомоги тим, хто її потребує.

Безперечно, психологу притаманна ціла множина характеристик особистісно-професійних компетентностей, але інтеграл його професійної цінності утворюють стійкі, ціннісні переконання і форми поведінки (патерни), властиві лише йому, і в інший спосіб він діяти просто не може, оскільки його свідомі й несвідомі процеси не «активуються» по-іншому. Водночас розвиток інтеграла професійної цінності слугує для особистості динамічним вектором особистісного становлення і самовдосконалення. У майбутнього психолога в процесі фахової підготовки з'являється можливість переструктурувати спосіб світосприйняття, намітити аксіологічні перспективи подальшого розвитку, наблизити ідеальний професійний Я-образ до реального, виробити якості й уміння, яких не вистачає, та позбутися того, що заважає професійному становленню. В інтегралі професійної цінності майбутнього психолога ми виокремлюємо три складові: особистісна, професійна та соціальна аксіосфери, які інтегрують дев'ять компонентів, а саме: ціннісність розуміння особистісних якостей, ціннісність пізнання особистісних цінностей, ціннісність дієвого утвердження особистісних цінностей; ціннісність розуміння професійних орієнтирів, ціннісність пізнання професійних якостей, ціннісність дієвого утвердження професійних цінностей; ціннісність розуміння соціальних якостей, ціннісність пізнання Іншого та соціальних якостей, ціннісність дієвого утвердження соціальних цінностей. Названі компоненти розкриваються в особистісних, професійних і соціальних конструктах, які є безпосередніми регуляторами поведінки майбутнього психолога. Використовуючи термін «конструкт», ми спираємося на трактування А. Анастасі [2],

яка розкрила його зміст як категорію причинно-наслідкових зв'язків, встановлених на основі логічного узагальнення низки ознак, характеристик чи властивостей. Самі конструкти зазвичай недоступні безпосередньому спостереженню, але можуть бути ідентифіковані за дотичними емпіричними ознаками. Конструкти інтеграла професійної цінності майбутнього психолога як складові його ціннісної самосвідомості також не даються в безпосередньому спостереженні, але їхній розвиток можна емпірично вивчити за результатами реальних поведінкових дій і тих цінностей та ціннісних орієнтацій, які є її регуляторами. Інтеграл професійної цінності слугує для майбутнього психолога певною системою координат, дорожньою картою, яка допомагає орієнтуватися в ментальному професійному просторі, задає вектори руху, забезпечуючи його значущістю і змістом, дає змогу утриматись і не схибити в критичні моменти й послідовно наблизитись до намічених «зірок» – цінностей-цілей особистісної та професійної самореалізації. Формуючи інтеграл професійної цінності майбутнього психолога, ми прагнули змінити ситуацію в його професійній діяльності. Маючи сформований інтеграл професійної цінності, психолог

і початку самостійної практики майбутньому психологу потрібно мати своєрідний стрижень ціннісних ставлень і переконань, роль якого й виконує ІПЦ. Саме процес професійної підготовки мав би допомогти майбутньому фахівцю у визначенні ціннісності себе як психолога – цінність «Я-психолог», власної професійної освітньої програми – «Я-тренер», «Я-консультант», «Я-соціальний психолог» та стосовно Іншого – «Я-Інший, Інший-Я».

Для перевірки ефективності розроблених нами та впроваджених психотехнологій ми здійснили емпіричне вивчення тенденцій до сформованості інтеграла професійної цінності майбутніх психологів факультету психології НПУ імені М. П. Драгоманова за спеціальністю 053 «Психологія» на двох освітніх рівнях «бакалавр» і «магістр». В емпіричному дослідженні взяв участь 791 студент факультету психології НПУ імені М. П. Драгоманова (2013–2018 навчальні роки). З цією метою було використано методика «Інтеграл професійної цінності майбутнього психолога» (авт. В. Волошина, 2016), яка надавала можливість вивчити ціннісну самосвідомість у контексті горизонтального та вертикального вимірів (див. таблицю).

Таблиця. Кількісні показники розвитку інтеграла професійної цінності майбутніх психологів (n = 791)

Курс показники	Розвиток ІПЦ майбутніх психологів		
	Низький (%)	Середній (%)	Високий (%)
I	28,33	61,62	10,05
II	26,67	59,58	13,75
III	27,90	59,07	13,03
IV	16,89	65,52	17,59
V–VI	19,38	53,12	27,50

більшою мірою чітко уявлятиме, на що він здатен, що він може запропонувати суспільству, й обрати той напрям професійної діяльності, де буде найефективнішим і в процесі надання послуг іншим, і для задоволення власних потреб та самореалізації. Отже, сформований на етапі фахової підготовки інтеграл професійної цінності забезпечує результативність, успішність і цілісність формування майбутнього психолога як конкурентоспроможного професіонала.

Звісно, інтеграл професійної цінності майбутнього психолога не є закритою структурою, оскільки в процесі професійної діяльності особистісні, професійні та соціальні аксіологічні смисли мають тенденцію до переосмислення, уточнення, узагальнення, оновлення тощо. На наше переконання, на час завершення професійної підготовки в закладі вищої освіти

Загалом за результатами дослідження в горизонтальному вимірі було виявлено, що середні якісні показники розвитку ІПЦ притаманні більшості респондентів, згідно з якими в їхній ціннісній самосвідомості домінують і ціннісні орієнтації, і цінності, окреслюючи сферу майбутньої професійної діяльності, але не забезпечуючи досліджуваним ціннісності самоставлення, самоприйняття та самовизначення себе як психолога. Високий рівень розвитку ІПЦ майбутнього психолога було виявлено у незначній частині досліджуваних: на I курсі – 10,05 %, II – 13,75 %, III – 13,03 %, IV – 17,59 %, V–VI – 27,50 %. Відповідно до критеріїв сформованості ІПЦ, цим респондентам притаманна інтегративність особистісної, професійної та соціальної аксіосфер, цілісність і взаємодоповненість у самоставленні, прийнятті й визнанні себе,

професії та Іншого. Вони усвідомлюють особистісну цінність спеціальності (аутоцінність), професійну цінність спеціалізації (профцінність) та соціальну цінність себе як професіонала для Іншого (афіляційність), прагнуть до самовдосконалення та професійного зростання, а Іншого приймають як найвищу цінність, орієнтуючись на його внутрішні ресурсні можливості. До того ж модальність взаємин з оточенням вважають відображенням модальності власної поведінки. Як свідчать наші розвідки, ці досліджувані навчалися в педагогічних коледжах та мають глибоку губристичну мотивацію до утвердження себе як професійного психолога. Середній рівень розвитку ІПЦ виявлено: на I курсі – 61,62 %, II – 59,58 %, III – 59,07 %, IV – 65,52 %, V–VI – 53,12 % досліджуваних, що вказує на наявність у них відносної визначеності, полярності, циклічності у ставленні, прийнятті та визнанні особистісних, професійних та соціальних цінностей, які зазнають реконструювань і постають як ціннісно орієнтаційні установки, що характеризуються мінливістю. Низький рівень розвитку ІПЦ установлено: на I курсі – 28,33 %, II – 26,67 %, III – 27,90 %, IV – 16,89 %, V–VI – 19,38 % досліджуваних, що визначає їхню слабку вмотивованість до професії, домінування негативних переживань стосовно навчальної та майбутньої професійної діяльності, обмежене усвідомлення особистісних, професійних та соціальних цінностей, елементарну аксіоідентичність та мотиваційно-вольову активність студентів у процесі оволодіння професійними навичками.

У вертикальному вимірі відбувається як спонтанний, так і цілеспрямований розвиток ціннісної самосвідомості, що визначає становлення домінантних цінностей ІПЦ в її структурі. Констатація сформованості домінантних цінностей у майбутніх психологів утверджує сформованість їхнього ІПЦ. Однак у значної частини досліджуваних аутоцінність вирізняється слабкістю усвідомлення особистісної значущості професії, профцінність окреслюється заниженим потенціалом усвідомлення особистісної самовартісності в професійній діяльності та афіляційність відзначається ситуативністю щодо ставлення, пізнання та визнання Іншого як суб'єкта професійної діяльності.

Для відстеження динаміки оформлення компонентів ІПЦ ми проаналізували становлення особистісної, професійної та соціальної аксіосфер ІПЦ на кожному навчальному курсі професійної підготовки майбутніх психологів. Результати аналізу подано на рис. 1–3.

Як свідчать дані, наведені на рис. 2, для майже 90 % респондентів властивий середній рівень розвитку особистісної аксіосфери ІПЦ. Від I до IV курсів простежується зростання високого рівня на 10,57 %, що може вказувати на наявність процесів усвідомлення, переосмислення і переструктурування особистісних цінностей. Для решти ж респондентів такі особистісні категорії, як аутосимпатія, самоінтерес, саморозуміння та самоприйняття, не набувають цілковитої визначеності, залишаючись на рівні ціннісних орієнтацій.

Personal axiosphere

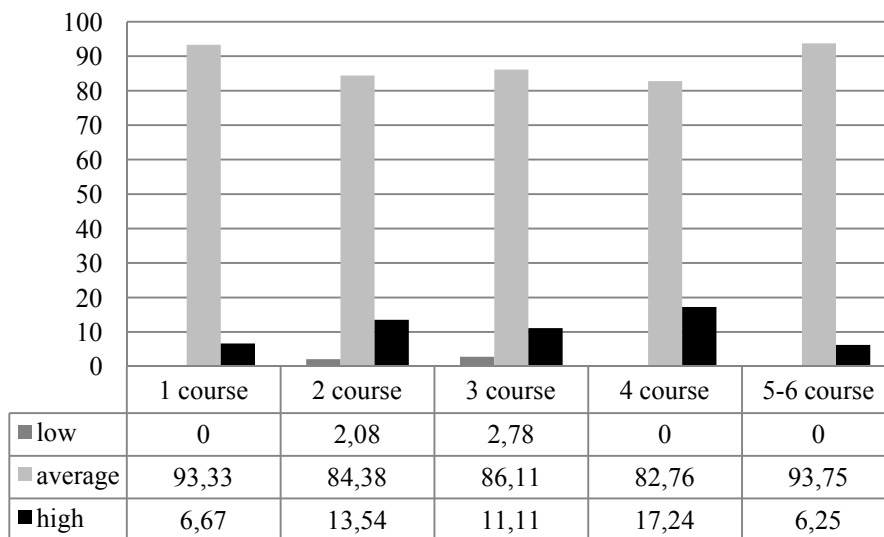

Рис. 1. Кількісні показники становлення особистісної аксіосфери ІПЦ майбутніх психологів: ряд 1. Низький рівень сформованості особистісної аксіосфери ІПЦ майбутніх психологів; ряд 2. Середній рівень; ряд 3. Високий рівень

Professional axioshere

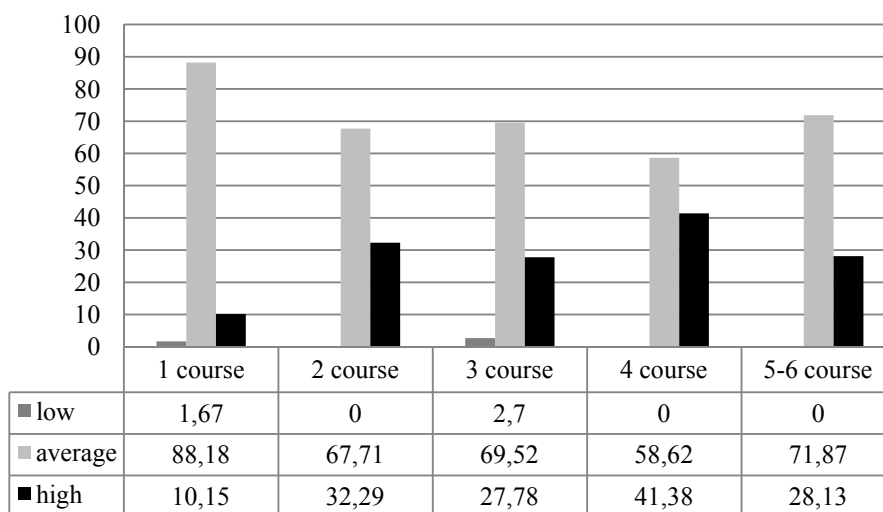

Рис. 2. Кількісні показники становлення професійної аксіосфери ІПЦ майбутніх психологів:
ряд 1. Низький рівень сформованості професійної аксіосфери ІПЦ майбутніх психологів;
ряд 2. Середній рівень; ряд 3. Високий рівень

У становленні професійної аксіосфери ІПЦ у більше ніж третини респондентів – ІІ (32,29%), ІІІ (27,78%), ІV (41,38%) і V–VI (28,13%) курсів – виявлено високий рівень її розвитку (рис. 2). Варто зазначити, що між першим (10,15%) і другим (32,29%) курсами досліджуваних простежується значне зростання (на 22,14%) високого рівня становлення професійної аксіосфери. Це вказує на те, що на другому курсі кількість студентів, які виявили зацікавленість до професії, зростає більше ніж на 20% порівняно з початком навчання. Це підтверджує наше припущення про те, що сензитивним періодом для усвідомлення професійних цінностей є саме другий етап професійної підготовки, який збігається з другим

курсом навчання у ЗВО. Однак для майже 70% досліджуваних професійні якості, професійні цінності та власний професійний Я-образ залишаються нестійкими, емоційно нестабільними, у вигляді ціннісних орієнтацій, які потребують утвердження й підтримки оточення.

У соціальній аксіосфері показники становлення розподілились між середнім та високим рівнями (рис. 3). Високий рівень зацікавленості в осмисленні соціальних цінностей виявили більше чверті першокурсників та більше третини респондентів ІІ–VI курсів. Кількість респондентів, які роблять акцент на соціальній значущості майбутньої професії, на кожному наступному курсі збільшується майже на 10%.

Social axiosphere

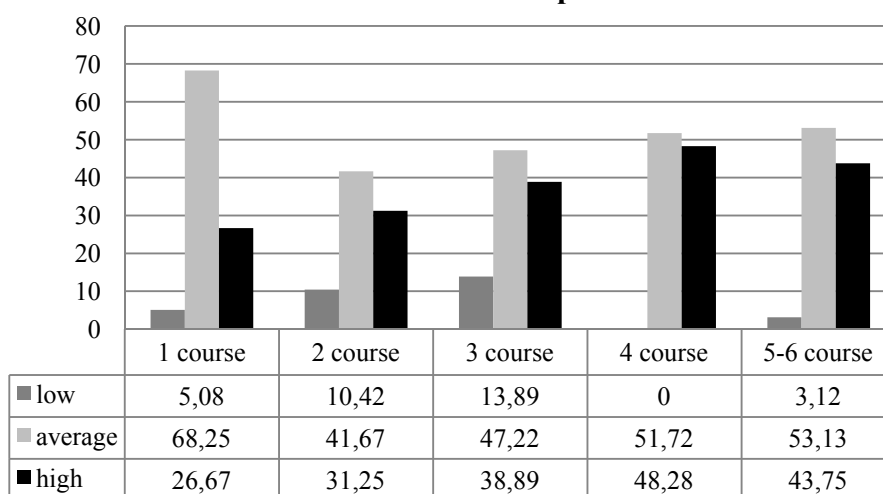

Рис. 3. Кількісні показники становлення соціальної аксіосфери ІПЦ майбутніх психологів:
ряд 1. Низький рівень сформованості соціальної аксіосфери ІПЦ майбутніх психологів;
ряд 2. Середній рівень; ряд 3. Високий рівень

Водночас до V–VI курсів зберігається відсоток досліджуваних (3,12 %), для яких соціальні цінності не входять до кола їхніх інтересів, оскільки вони не досягають значущості навіть рівня ціннісних орієнтацій. Тенденція до збільшення кількості досліджуваних, яким притаманний високий та середній рівні становлення соціальної аксіосфери, вказує на поступове усвідомлення ними цінності професії, її соціальної значущості та значущості власних дій у наданні професійної допомоги та підтримки Іншому.

Горизонтальний аналіз рівнів становлення аксіосфер ППЦ свідчить про те, що кількість студентів, які виявили високий рівень становлення особистісної аксіосфери, у 2,5 рази менший від кількості респондентів, яким властивий високий рівень становлення професійної аксіосфери, і в 3,5 рази менший за кількість респондентів, яким притаманний високий рівень становлення соціальної аксіосфери. Це вказує на те, що в процесі професійної підготовки студенти орієнтовані на оволодіння професійними та соціальними аспектами професії, залишаючи без уваги чи, можливо, уникаючи аналізу власної особистості. Саме цей аспект професійної підготовки, на нашу думку, створює труднощі у формуванні інтеграла професійної цінності майбутніх психологів. Адже міра усвідомленості цінності професії та її суб'єкта (Іншого) можлива за умови першочергового усвідомлення особистісної цінності як представника цієї професії, спроможного надати підтримку і допомогу Іншому, орієнтуючись на перспективи повноцінного функціонування останнього. Відсутність активного включення майбутнього психолога у систему аналізу особистісної аксіосфери з метою усвідомлення власних позитивів та виявлення небажаних для майбутньої професії аспектів ціннісної самосвідомості детермінуватиме розвиток його професійної активності на основі інших, відмінних від ціннісно-особистісних, принципів побудови професійної діяльності. Оскільки оформлення інтеграла професійної цінності майбутнього психолога є неперервним, спіралеподібним процесом, передбачаючи послідовну надбудову одних ціннісних позицій над іншими, то відсутність одного з аксіологічних пластів чи зміна послідовності їхнього становлення утворює прогалини в його цілісності, надаючи ілюзорних ознак професійності особистості.

Гетерохронність у розвитку структурних компонентів ППЦ може вказувати на зміну особистісних позицій студента-психолога стосовно майбутньої професійної діяльності, усвідомлення власної самоцінності як професійного психолога, а також підтверджує наше припущення

стосовно змінюваності змістової сутності професійної аксіосфери на кожному етапі фахової підготовки майбутнього психолога. Гіпотетично припускаємо, що до завершення навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр», а це чотири роки цілеспрямованого особистісно-професійного зростання майбутнього психолога, сформованість його інтеграла професійної цінності не може бути однорідною, оскільки на другому та третьому етапах професійної підготовки виникає особистісна зацікавленість в оволодінні фахом, а також виявляються індивідуальні особистісні відмінності, на основі яких здійснюється вибір професійної спеціалізації психолога-консультанта, психолога-тренера, соціального психолога тощо. І вже на етапі освітнього ступеня «магістр» на особистісному, професійному і соціальному аксіологічному рівнях метасвідомості майбутнього психолога, за активізації механізму ціннісної саморегуляції, відбувається утвердження інтеграла професійної цінності як інтегративного особистісного утворення, що й окреслює рівень його фахової підготовки, підтверджуючи істинність вибору шляху подальшої особистісної та професійної самореалізації й конкурентоспроможності.

Висновки. Отже, фахова підготовка майбутніх психологів в умовах вищої школи потребує новітніх емпіричних досліджень, базисом яких стануть концептуальні парадигми, що сприятимуть розробленню інноваційних психотехнологій, спрямованих на актуалізацію аксіологічної сутності професії, осмислення соціальної цінності психолога та цінності Іншого (клієнта) як суб'єкта його професійної діяльності, забезпечуючи тим самим висококваліфікований психологічний супровід і своєчасне реагування на кризові ситуації в розвитку особистості та суспільства загалом.

Організація професійної підготовки з урахуванням положень ціннісно-особистісного підходу спроможна створити умови переходу аксіологічних основ професійної діяльності в ціннісні й мотиваційно-сміслові орієнтири майбутнього психолога в оволодінні й подальшому здійсненні професійної діяльності. Результатом розгортання алгоритмів психологічних технологій професійної підготовки має стати інтеграл професійної цінності майбутнього психолога як динамічного, поліфункціонального й відносно стабільного особистісного утворення майбутнього фахівця, що в подальшому забезпечить його професійну ефективність і конкурентоспроможність.

Водночас ми зауважили відсутність можливості вивести ідеальний профіль чи досконалу

модель інтеграла професійної цінності майбутнього психолога, оскільки це інтегративне особистісне утворення має у своїх характеристиках гетерохронність розвитку структурних компонентів та індивідуальні відмінності особистості. Цінності змінюються, і в цьому динамічному процесі утворюються або розпадаються взаємозв'язки між ними, що, своєю чергою, свідчить про те, що інтеграл професійної цінності є «незакритим» і відносно стабільним особистісним утворенням, яке розвивається далі в процесі набуття фаховості майбутнім психологом.

З огляду на зазначене вище варто окреслити наявність достатнього ступеня ефективності й результативності розроблених та впроваджених нами аксіологічно орієнтованих психотехнологій розвитку фаховості майбутніх психологів через формування їхнього інтеграла професійної цінності, а отже, їх можна рекомендувати для застосування в системі професійної підготовки психологів.

Перспективи наших подальших наукових розвідок будуть зорієнтовані в межах проблеми технологізації процесу формування професійних компетентностей майбутніх психологів для підвищення їхньої фахової конкурентоспроможності.

Список джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – Москва : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Анастаси А. Дифференциальная психология. Индивидуальные и групповые различия в поведении : учебн. пособ. ; пер. с англ. / А. Анастаси. – Москва : Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001. – 752 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – 280 с.
4. Водолазська О. О. Самооцінка та мотивація досягнень як чинники професійного становлення майбутніх психологів [Електронний ресурс] / О. О. Водолазська // Наука і освіта. – 2015. – № 10. – С. 49–54. – Режим доступу: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/JRN_10/11.pdf. – Назва з екрана.
5. Волошина В. В. Аксіопсихологія професійної підготовки майбутнього психолога у вищих педагогічних закладах освіти : монографія / В. В. Волошина. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – 274 с.
6. Лохвицька Л. В. Реформування національної вищої освіти на європейських засадах: опанування польського досвіду / Л. В. Лохвицька // Рідна школа. – 2015. – № 11/12. – С. 61–64.
7. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрана.
8. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/848-VIII>. – Назва з екрана.
9. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.
10. Instructional coaching: Building theory about the role and organizational support or professional learning / C. Gallucci, M. D. VanLare, I. Yoon, B. Boatright // American Educational Research Journal. – 2010. – Vol. 47. – P. 919–963.
11. Rzhavska-Shtefan Z. Future psychologists experiencing the crisis of professional self-determination: features of motivational sphere / Z. Rzhavska-Shtefan // Advanced Education. – 2018. – Vol. 10. – P. 21–26. DOI: 10.20535/2410-8286.115903
12. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) [Electronic resource]. – Brussels, Belgium. – Mode of access: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf. – Title from the screen.
13. Stefanova N. Cognitive and ontological essence of axiological dominants and principles of their taxonomy in diachronic and synchronic review / N. Stefanova // Advanced Education. – 2018. – Vol. 9. – P. 225–230. DOI: 10.20535/2410-8286.131680
14. What makes professional development effective? Results from a national sample of teachers / M. S. Garet, A. C. Porter, L. M. Desimone et al. // American Educational Research Journal. – 2001. – Vol. 38 (4). – P. 915–945.

References

1. Abul'hanova-Slavskaya, K. A. (1991). *Strategiya zhizni [Life strategy]*. Moscow: Mysl' [in Russian].
2. Anastasi, A. (2001). *Differential Psychology: Individual and Group Differences in Behavior*. Moscow: April' Press, EKSMO-Press [in Russian].
3. Bekh, I. D. (2003). *Osobystisno oriientovanyi pidkhid: naukovopraktychni zasady*. Book 2: Vykhovannya osobystosti. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Vodolazska, O. (2015). Samoocinka ta motyvatsiia dosiahnen yak chynnyky profesiinoho stanovlennia maibutnih psykholohiv [Self-appraisal and motivation of achievements as factors of future psychologists' professional formation]. *Nauka i osvita [Science and Education]*, 10, 49–54. Retrieved from http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/JRN_10/11.pdf [in Ukrainian].
5. Voloshyna, V. (2014). *Aksiopsykholohiia profesiinoy pidhotovky maibutnoho psykholoha u vyshchyykh pedahohichnykh zakladakh osvity*: Vinnytsia: Nilan-LTD [in Ukrainian].
6. Lokhvitska, L. (2015). Reformuvannya natsionalnoy vyshchoy osvity na yevropeyskykh zasadakh: opanuvannya polskoho dosvidu [Reform of the national higher education on European principles: mastering the Polish experience]. *Ridna Shkola, 11-12*, 61–65 [in Ukrainian].
7. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On Higher Education: The Law of Ukraine] No. 1556-VII. (2014, July 1). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
8. Pro naukovu i naukovotekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy [On Scientific and Technical Research Activity: The Law of Ukraine] No. 848-VIII. (2016). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [in Ukrainian].
9. Pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy [On the Basic Principles for the Development of an Information-Oriented Society in Ukraine for 2007–2015: The Law of Ukraine] No. 537-V. (2007, January 9). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/537-16> [in Ukrainian].
10. Gallucci, C., VanLare, M. D., Yoon, I. & Boatright, B. (2010). Instructional coaching: Building theory about the role and organizational support or professional learning. *American Educational Research Journal*, 47, 919–963.
11. Rzhavska-Shtefan, Z. (2018). Future psychologists experiencing the crisis of professional self-determination: features of

- motivational sphere. *Advanced Education*, 10, 21–26. DOI: 10.20535/2410-8286.115903
12. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. (2015). Brussels, Belgium. Retrieved from https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf
13. Stefanova, N. (2018). Cognitive and ontological essence of axiological dominants and principles of their taxonomy in diachronic and synchronic review. *Advanced Education*, 9, 225–230. DOI: 10.20535/2410-8286.131680
14. Garet, M. S., Porter, A. C., Desimone, L. M., Birman, B. F., & Yoon, K. S. (2001). What makes professional development effective? Results from a national sample of teachers. *American Educational Research Journal*, 38(4), 915–945.

I. Bulakh, V. Voloshyna, L. Likhvytska

MODERN EDUCATIONAL PSYCHOTECHNOLOGIES FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

Society creates demands for changing the quality of training of psychologists who would be able to take new positions in the understanding of human and the transformational processes of the present as a whole. Implementation of the progress towards the restructuring of the educational process, in particular the professional training of professional psychologists, will allow for the creation of new educational psychotechnologies.

The methodological basis of professional training of the future psychologists should be the value-personality approach. The formation of a value relation to the future profession provides individuals with the possibility of self-realization in it. The main goal of professional training of future specialists is seen in the focus on comprehension of socio-normative, personal, professional values and the development of self-consciousness in general. Implementation of this goal requires the development and implementation of innovative educational psychotechnologies aimed at the development of sustainable integrative personal and professional competencies. The formation of the integral of the professional value of a future specialist should become one of the priorities of professional training of a psychologist in higher education institutions. The presence of a formed integral of professional value as a dynamic, multifunctional, and relatively stable personal formation will provide an understanding of normative values of the profession, awareness of the value of the personal self as a psychologist, and transforming them into professional competence. Instead, the slowdown in the aim-level personality self-awareness of the above-mentioned transformational processes will indicate axiological and identity uncertainty, a low level of self-interest and self-understanding of the student. The result of the introduction of psychological technologies for professional training should be the integral of the professional value of the future psychologist. This will ensure its professional efficiency and competitiveness in the context of the modern challenges of society.

Keywords: professional training of future psychologists, educational technologies, integral of professional value.

Матеріал надійшов 17.06.2019